

Wielkie Kiedy

Wielkie Kiedy <i>The Great When</i>	
Autor	Alan Moore
Typ utworu	urban fantasy
Wydanie oryginalne	
Miejsce wydania	Wielka Brytania
Język	język angielski
Data wydania	1 października 2024
Wydawca	Bloomsbury Publishing
Pierwsze wydanie polskie	
Data wydania polskiego	21 maja 2025
Wydawca	Echa
Przekład	Wojciech Szypuła
poprzednia <i>brak</i> następna I Hear A New World	

Wielkie Kiedy (ang. *The Great When*) – brytyjska powieść fantasy napisana przez Alana Moore. Została wydana 1 października 2024 przez Bloomsbury Publishing, a w Polsce 21 maja 2025 nakładem wydawnictwa Echa, w tłumaczeniu Wojciecha Szypuły^[1]. To pierwsza z pięciu planowanych powieści wchodzących w skład serii *Długi Londyn*.

Tło powstania

Autor Alan Moore postanowił, że cykl *Długi Londyn* (ang. *The Long London Quintet*) będzie poruszał temat pięciu ostatnich dekad XX wieku, aby umożliwić lepsze zrozumienie współczesności^[2]. Oryginalny tytuł *The Great When* jest grą słów nawiązującą do „Great Wen” – określenia ukutego przez angielskiego publicystę Williama Cobbetta, który w XIX wieku pogardliwie opisywał Londyn jako „wielkiego kaszaka” (z angielskiego *wen*)^[3]. Moore wymyślił imię Dennis Knuckleyard, zasypiając; uznał je za jednocześnie zabawne i intrygujące, a później uświadomił sobie, że nikt nigdy nie nosił nazwiska Knuckleyard jako takiego stworzonego od imienia własnego ojca^[2]. Pisząc powieść, autor czerpał z pamiętanych przez siebie informacji na temat Londynu^[2], a także bazując na twórczości Michaela Moorcocka oraz Iaina Sinclaira (któremu książka jest dedykowana), archiwów poświęconych Stoke Newington oraz ówczesnych map, takich jak *London A–Z*^[4]. Z powodu ograniczonej sprawności nie odwiedzał osobiście opisywanych ulic, choć w innych okolicznościach prawdopodobnie by to zrobił^[2]. Najtrudniejszą częścią pisania – według niego – było połączenie tej minionej

geografii z magią w taki sposób, aby czytelnicy odczuwali fizyczną, „przeżywaną pośrednio” więź z opisywanym światem^[5]. Kursywę obecną w książce zastosowano, aby sygnalizować natychmiastowe wrażenie sytuacyjnego wykorzenienia przy wejściu do „Wielkiego Kiedy”, które Alan Moore uważał za doświadczenie „wstrząsające” i celowo przeciwstawne wobec podobnych, lecz nieszkodliwych motywów w literaturze fantasy^[6]. Alan Moore podziękował rysownikowi komiksowemu Kevinowi O'Neill za stworzenie Ironfoota Jacka Neave’a w *The League of Extraordinary Gentlemen: Century 1969* oraz za przekazanie anegdoty, dzięki której Coffin Ada niechętnie się targuje. Towarzystwo literackie Friends of Arthur Machen dostarczyło natomiast wglądu w życie i twórczość walijskiego pisarza i mistyka Arthura Machena^[4].

W powieści pojawiają się różne, przenikające się wersje Londynu. Podobne światy występują w twórczości takich pisarzy jak Neil Gaiman, China Miéville i V.E. Schwab^[7].

Fabula

W 1949 osiemnastoletni Dennis Knuckleyard pracuje w antykwariacie w Shoreditch w Londynie. Właścicielka sklepu, Ada Benson, wysłała go po rzadkie książki Arthura Machena do firmy znajdującej się w pobliżu Charing Cross Road, jednak Dennis zastaje lokal zamknięty. Udaje się więc do mieszkania właściciela przy Berwick Street, gdzie kontakt Ady, Flabby Harrison, zaprasza go do środka, wyraźnie zaniepokojony. Dennis dowiaduje się, że wśród oferowanych przedmiotów znajduje się jeden przypadkowy egzemplarz: *A London Walk* autorstwa wielbego Thomasa Hampole’a. Odkrycie to skłania Harrisona do obniżenia ceny, co przekonuje Dennisa do zakupu całego zbioru i dostarczenia go do antykwariatu^[8].

Zaniepokojona Ada żąda od Dennisa zwrotu *A London Walk*, twierdząc, że książka pochodzi z innego Londynu i nie powinna istnieć. Gdy Dennis dociera na Berwick Street, widzi ciało Flabby’ego Harrisona wynoszone do karetki. Przerażony ucieka i spędza resztę dnia na picu alkoholu, spotykając w pubie bukmachera, Prince Monolulu. Postanawia następnie pozbyć się pechowego artefaktu, zwracając go tam, skąd pochodził, jednak śledzi go dwójka mężczyzn. Ucieka przez tajemniczą bramę i trafia do nadprzyrodzonej części Londynu, gdzie samo otoczenie próbuje go pochłoniąć. Z opresji ratuje go miejscowy Maurice Calendar, który radzi mu dostarczyć *A London Walk* malarzowi-surrealiście Austinowi Spare’owi, aby ten przekazał książkę City Heads. Następnie odwozi Dennisa do właściwej Fleet Street. Grace Shilling, prostytutka, która zauważa go płaczącego przy krawężniku, z ciekawości udziela mu schronienia^[9].

Dennis udaje się do Brixton i, wypytując o miejsce zamieszkania Austina Spare’a, zostaje skierowany do najbardziej zaniedbanego budynku w okolicy. Po wpuszczeniu do niewielkiego mieszkania malarza w suterenie opowiada mu o swoim położeniu. Austin zgadza się pomóc i sugeruje, że dla własnego bezpieczeństwa Dennis powinien tymczasowo zatrzymać przy sobie *A London Walk*. Gdy Dennis wraca do mieszkania Grace, zastaje tam trzech gangsterów przetrzymujących kobietę jako zakładniczkę^[10]. Jack Spot, przywódca gangsterów, wie

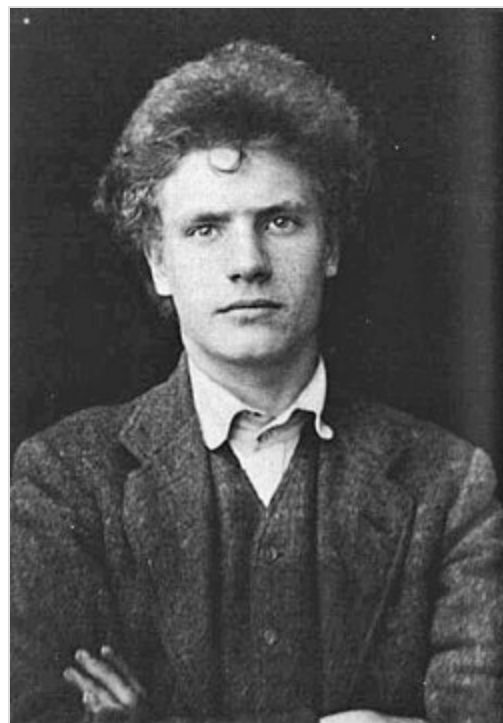

Shoreditch Town Hall, budynek znajdujący się w tym samym rejonie Londynu, co antykwariat z powieści.

o istnieniu innego Londynu i zamierza podjąć negocjacje z bogiem przestępców władającym tym wymiarem. Dennis proponuje, że zorganizuje spotkanie między nimi, gdy książka wróci na właściwe miejsce. Jack zgadza się na ten układ pod warunkiem, że życie Grace i Dennisa będzie stanowiło zabezpieczenie umowy. Następnego ranka Dennis i Austin udają się do innego Londynu, gdzie przekazują *A London Walk City Heads* oraz uzgadniają termin spotkania w *Arnold Circus* w imieniu Jacka^[11].

W rzeczywistym Londynie Dennis spotyka się ze swoim przyjacielem Clivem Amerym, któremu zwierza się z niedawnych przeżyć. Następnie udaje się na umówione spotkanie z Jackiem^[12]. Jakiś czas później Dennis ponownie spotyka Clive'a. Uzgadniają, że spotkają się za tydzień w kawiarni Franklin's. Tymczasem Dennis rozmawia ze swoim znajomym dziennikarzem, Johnem McAllisterem, poruszając temat ofiar niedawnych morderstw. Jedną z nich jest Kenneth Dolden, co przypomina Dennisowi zapis, który przed laty zauważył w notatniku Clive'a: *Dolden, Green, Dorland & Lockart*. W związku z tym prosi Johna o zebranie informacji na temat pozostałych wymienionych osób^[13]. Dennis zabiera Grace na wystawę prac Austina, zorganizowaną w barze przy *Walworth Road*.

Obecny jest tam również John, który informuje go, że wspomniane nazwiska są powiązane z niewyjaśnionymi zabójstwami, co głęboko niepokoi Dennisa. Tydzień później spotyka się z Clivem w kawiarni Franklin's^[14], jednak wpada w panikę i nagle ucieka. Clive podąża za nim i w rezultacie trafia wraz z nim do innego Londynu. Dennis oskarża Clive'a o bycie seryjnym mordercą. Ten przyznaje się do winy i twierdzi, że Dennisowi również przeznaczony jest podobny los, po czym kontynuuje pościg za nim. Obaj docierają do dzielnicy zamieszkaanej przez pożerające ludzi istoty, gdzie protagonista doprowadza do sytuacji, w której Clive zostaje pożarty przez chodnikowego *aligatora*. Dennisowi udaje się uciec i ostatecznie powrócić do normalnego życia w antykwariacie Ady Benson^[15].

Austin Spare, brytyjski arysta oraz jeden z bohaterów powieści.

Tematyka

Wielkie Kiedy wykorzystuje motyw pojawiających się morderców jako argument, że brytyjska psychika została poważnie zaburzona w wyniku *nalotów Blitzu*^{[16][17]}, co sprawia, że przyszłość *Anglii* staje się całkowicie niepewna^[18]. Utwór wskazuje, że powojenne traktowanie ubogich w Wielkiej Brytanii ulegnie poprawie po tym, jak wielu z nich zostało zaangażowanych w obronę kraju^[19]. Moore wykorzystuje „*Wielkie Kiedy*” jako środek podkreślający symbolikę^[20], wyjaśniając: *Jeśli zniszczysz idee, które coś podtrzymują, sama fizyczna rzecz z czasem osłabnie i umrze*^[21].

Tłumaczenia

Powieść została przetłumaczona na co najmniej dwa języki inne, niż *język polski*^[22].

Rok tłumaczenia	Język	Tytuł	Tłumacz
2024	<u>włoski</u>	<i>The Great When: Il grande quando</i>	Tessa Bernardi ^[23]
2025	<u>niemiecki</u>	<i>Das Große Wenn</i>	Hannes Riffel ^[24]

Odbiór

Sukhdev Sandhu, pisząc dla „The Guardian”, porównał twórczość Moore’a do pisarstwa J. G. Ballarda, „gorączkowo-onirycznych” powieści Briana Catlinga oraz mistycyzmu Williama Blake’a i Iaina Sinclaira. Jednocześnie zauważył, że tempo narracji miejscami cierpi z powodu okazjonalnych partii ekspozycyjnych i interpretacji biblijnych^[25]. Arbaz M. Khan z „Los Angeles Review of Books” uznał powieść za *akt literackiej alchemii*, który skłania czytelników do kwestionowania zastanej rzeczywistości i *rozkoszowania się cienistym światem własnej wyobraźni*. Chwalił wykorzystanie przez Moore’a magii i okultyzmu do nadania przedstawionemu światu znacznej głębi historycznej; zarówno ich powiązanie z Długim Londynem, jak i odrębność od niego zostały, jego zdaniem, ukazane po mistrzowsku. Według Khana styl pisarski Moore’a jest satysfakcjonujący właśnie dlatego, że lektura bywa zarazem wymagająca i mozolna^[26]. Sam Thielman z „The New York Times” napisał, że powieść *ma tempo charakterystyczne dla opowieści przygodowych, w których Moore tak bardzo się wyróżniał jako scenarzysta komiksowy, i jest napisana wyrafinowanym stylem, obfitującym w żarty, zapadające w pamięć imiona oraz błyskotliwe sformułowania*^[19].

Powieść była porównywana do mistycyzmu Williama Blake. Ilustrację stworzył W. C. Edwards.

6 października 2024 pojawiła się również recenzja Simona Ingsa w „The Sunday Telegraph”^[27]. 23 grudnia 2024 Matt Holder napisał recenzję powieści dla „Strange Horizons”^[28], a w 2026 ukazała się recenzja powieści w języku niemieckim, napisana przez Horsta Illmera dla setnego numeru magazynu „phantastisch!”^[29].

Odbiór w Polsce

Według Tymoteusza Wronki, piszącego recenzję dla miesięcznika „Nowa Fantastyka”, choć alternatywne i przenikające się wizje Londynu pojawiały się w twórczościach innych pisarzy, to Moore’owi *należy oddać palmę pierwszeństwa, zarówno jeśli chodzi o skalę hołdu oddanego angielskiej metropolii, jak i stworzenie najbardziej intrygującej wizji jego alternatywnej wersji*. Zwraca on uwagę, że choć *Wielkie Kiedy* to pierwszy tom cyklu jego fabuła jest zamkniętą całością. Chwali fascynującą i bogatą w detale wizję autora, podając ją z dużą dawką sentymentu^[7]. Maciej Tomczak w recenzji dla portalu Fahrenheit zwraca uwagę, że wiele wydarzeń występujących w powieści faktycznie miało miejsce, jednak dla polskiego odbiorcy wiele z nich może nie być znane. Dlatego chwali autora za to, że pod koniec książki wyjaśnia, które z nich wydarzyły się naprawdę. Chwali on przekład Wojciecha Szypuły, któremu udało się oddać bogaty i barwny język, jakim posługuje się Moore. Uważa on, że powieść jest swoistym hołdem dla Londynu, jednak nie pozostaje on bezrefleksyjny^[30].

Do 1 czerwca 2026 na polskim portalu Lubimy Czytać powieść na swoje półki dodało 225 użytkowników. Zdobyła ona 48 ocen ze średnią 6,7/10 oraz 25 opinii^[31].

Adaptacja telewizyjna

Pod koniec 2024 firma Playground Entertainment nabyła prawa do adaptacji książki w formie serialu telewizyjnego. Moore, który wcześniej krytykował próby ekranizacji swoich dzieł, zareagował słowami: *Po raz pierwszy w mojej karierze jestem szczerze podekscytowany i pełen entuzjazmu wobec jednego z moich utworów (...) takiego, do którego prawa posiadam i który, jak sądzę, mógłby znakomicie sprawdzić się w innym medium (...) adaptowanego na potrzeby ekranu*^[32].

Przypisy

1. Moore, Alan - "Wielkie Kiedy" - katedra.nast.pl (<https://katedra.nast.pl/ksiazka/19636/Dlugi-Londyn-Moore-Alan-Wielkie-Kiedy/>) [online], katedra.nast.pl [dostęp 2026-05-31].
2. Alan Moore Virtual Event (The Great When) (<https://www.youtube.com/watch?v=t8067aKqPu0>). [dostęp 2026-05-31].
3. Sukhdev Sandhu, *The Great When by Alan Moore review – a riotous tour of occult London* (<https://www.theguardian.com/books/2024/oct/12/the-great-when-by-alan-moore-review-a-riotous-tour-of-occult-london>), „The Guardian”, 12 października 2024, ISSN 0261-3077 (<http://worldcat.org/issn/0261-3077>) [dostęp 2026-05-31] (ang.).
4. Acknowledgements, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, ISBN 978-1-526-64322-3 (ang.).
5. Alan Moore | 'Everything in the physical world emerges through the world of fiction and imagination' (<https://www.thebookseller.com/author-interviews/pioneering-writer-alan-moore-introduces-his-new-fantasy-series-set-between-1940s-london-and-its-otherworldly-counterpart>) [online], The Bookseller [dostęp 2026-05-31] (ang.).
6. Christian Holub, *How Alan Moore's new novel builds on his iconic comics* (<https://ew.com/how-alan-moores-new-novel-builds-on-his-iconic-comics-8769123>) [online], 3 stycznia 2025 [dostęp 2026-06-30] (ang.).
7. Tymoteusz Wronka, *Wielkie Kiedy*, „Nowa Fantastyka”, 11 (518), listopad 2025, s. 68, ISSN 0867-132X (<http://worldcat.org/issn/0867-132X>) (pol.).
8. Chapter 1, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, ISBN 978-1-526-64322-3 (ang.).
9. Chapter 2, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, ISBN 978-1-526-64322-3 (ang.).
10. Chapter 3, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, ISBN 978-1-526-64322-3 (ang.).
11. Chapter 4, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, ISBN 978-1-526-64322-3 (ang.).
12. Chapter 5, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, ISBN 978-1-526-64322-3 (ang.).
13. Chapter 6, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, ISBN 978-1-526-64322-3 (ang.).
14. Chapter 7, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, ISBN 978-1-526-64322-3 (ang.).

15. *Chapter 8*, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, ISBN 978-1-526-64322-3 (ang.).
16. *Chapter 1*, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, s. 42, ISBN 978-1-526-64322-3, Cytat: You know. These nutcases. The ones who kill people because they're wearing brown shoes, or because it's Tuesday. There was Neville Heath, who murdered those two girls while living under half a dozen aliases, including 'Rupert Brooke'. Or look at Haigh, two or three months back. Nine, they reckon he did. More than Jack the Ripper ... Mark my words, young Knuckleyard, we're going to be seeing a lot more charmers like that in future, raving mad and killing for the fun of it. You'd almost think that there were people who took being bombed for five years rather poorly. (ang.).
17. *Chapter 6*, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, s. 228, ISBN 978-1-526-64322-3, Cytat: The mental cases spring up where the bombs fell, like a dangerous variety o' London rocket. (ang.).
18. *Chapter 6*, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, s. 225, ISBN 978-1-526-64322-3, Cytat: [T]he war put paid to simple reasons and we shan't be seeing 'em again. It's complicated reasons these days, in the world that we've got now. Everything's tangled up with every other thing, and it's all got a million different causes, not just one. And all these complications keep on multiplying until soon the average person won't be able to keep up, or to make proper sense of anything. England's a different place now, Dennis. (ang.).
19. Sam Thielman, *Alan Moore Beckons Readers Into a Rich New Fantasy World* (<https://www.nytimes.com/2024/10/26/books/review/alan-moore-the-great-when-bumper-book-of-magic.html>), „The New York Times”, 26 października 2024, ISSN 0362-4331 (<http://worldcat.org/issn/0362-4331>) [dostęp 2026-06-01] (ang.).
20. *Chapter 3*, [w:] Alan Moore, *The Great When*, Bloomsbury Publishing, 2024, s. 110, ISBN 978-1-526-64322-3, Cytat: It's a Symbolist substratum, as yer might say, what our London's standin' on ... Y'see, that world, it's realer than the one what we're in. Our world's just a shadow next to that, up on the wall o' Plato's cave. If this London is what they call the Smoke, then that place is the Fire, you follow me? This 'ere is echo, and that there is music. (ang.).
21. *How Alan Moore's new novel builds on his iconic comics* (<http://web.archive.org/web/20250723211917/https://ew.com/how-alan-moores-new-novel-builds-on-his-iconic-comics-8769123>), „EW.com” [dostęp 2026-06-01] [zarchiwizowane z adresu (<https://ew.com/how-alan-moores-new-novel-builds-on-his-iconic-comics-8769123>) 2025-07-23] (ang.).
22. *Title: The Great When* (<https://www.isfdb.org/cgi-bin/title.cgi?3349772>) [online], www.isfdb.org [dostęp 2026-06-01].
23. *Title: The Great When: Il grande quando* (<https://www.isfdb.org/cgi-bin/title.cgi?3374220>) [online], www.isfdb.org [dostęp 2026-06-01].
24. *Title: Das Große Wenn* (<https://www.isfdb.org/cgi-bin/title.cgi?3578377>) [online], www.isfdb.org [dostęp 2026-06-01].
25. 🌱 Sukhdev Sandhu, *The Great When by Alan Moore review – a riotous tour of occult London* (<https://www.theguardian.com/books/2024/oct/12/the-great-when-by-alan-moore-review-a-riotous-tour-of-occult-london>), „The Guardian”, 12 października 2024, ISSN 0261-3077 (<http://worldcat.org/issn/0261-3077>) [dostęp 2026-06-01] (ang.).
26. *Dissecting the Present* (<https://lareviewofbooks.org/article/dissecting-the-present>) [online], Los Angeles Review of Books, 27 grudnia 2024 [dostęp 2026-06-01].
27. *Title: The Great When* (<https://www.isfdb.org/cgi-bin/title.cgi?3368676>) [online], www.isfdb.org [dostęp 2026-06-01].
28. *Title: The Great When* (<https://www.isfdb.org/cgi-bin/title.cgi?3398125>) [online], www.isfdb.org [dostęp 2026-06-01].
29. *Title: Das Große Wenn* (<https://www.isfdb.org/cgi-bin/title.cgi?3583242>) [online], www.isfdb.org [dostęp 2026-06-01].

30. Maciej Tomczak, *[Recenzja] „Wielkie Kiedy. Długi Londyn” Alan Moore* (<https://www.fahrenheit.net.pl/ksiazki/recenzje/fantastyczne/recenzja-wielkie-kiedy-dlugi-londyn-alan-moore/>) [online], Fahrenheit [dostęp 2026-06-01].
 31. *Wielkie Kiedy | Alan Moore* (<https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5186037/wielkie-kiedy>) [online], Lubimyczytać.pl [dostęp 2026-06-01].
 32. Nellie Andreeva, *Colin Callender’s Playground Nabs Alan Moore’s Fantasy Book ‘The Great When’ As Part Of Genre Expansion & Shift To Multi-Season Series* (<https://deadline.com/2024/12/colin-callender-playground-alan-moore-the-great-when-interview-1236188253/>) [online], Deadline, 3 grudnia 2024 [dostęp 2026-06-01] (ang.).
-

Źródło: „https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Wielkie_Kiedy&oldid=80198931”